

FROM THE STUDIO
THAT BROUGHT YOU
LIFE OF PI

the book thief

COURAGE BEYOND WORDS.

FOX 2000 PICTURES PRESENTS A SUNSWEEP ENTERTAINMENT PRODUCTION **GEOFFREY RUSH "THE BOOK THIEF"** **EMILY WATSON** **SOPHIE NÉLISSE** **COSTUME ANNA B. SHEPPARD** **MUSIC JOHN WILLIAMS**
EXECUTIVE PRODUCER **REDMOND MORRIS** **PRODUCED BY JOHN WILSON A.C.E.** **PRODUCTION DESIGNER SIMON ELLIOTT** **DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY FLORIAN BALLHAUS ASC** **PRODUCED BY KAREN ROSENFELT** p.g.a. **KEN BLANCATO** p.g.a. **BASED UPON THE NOVEL BY MARKUS ZUSAK** **SCREENPLAY BY MICHAEL PETRONI**
© 2011 Twentieth Century Fox Film Corporation. All Rights Reserved.

SOUNDTRACK ON

26 MAART IN DE BIOSCOOP

20TH CENTURY FOX BELGIUM

PROPERTY OF FOX. PROMOTIONAL USE ONLY. SALE, DUPLICATION OR OTHER TRANSFER OF THIS MATERIAL IS STRICTLY PROHIBITED.

Het scholendossier over *The Book Thief* biedt de leerkrachten van de zes leerjaren secundair onderwijs de nodige achtergrondinformatie over de film aan. Ze kunnen ermee aan de slag om hetzij in eigen individuele lessen (Nederlands, levenbeschouwelijke vakken, geschiedenis) hetzij in vakoverschrijdende projecten (VOET-en) de filmervaring uit te diepen. Het dossier is als volgt opgebouwd. Na een uitgebreide synopsis (p. 3) en een filmfiche (p. 4), volgen na elkaar:

- 1) een voorstelling van het genres, of beter de genres (p. 4-5),
- 2) een vergelijking roman en film (p. 5-6),
- 3) de historische data die in de film zijn verwerkt (p. 7-13),
- 4) de verhaallijn met de structurering van het filmische verhaal (p. 13-14),
- 5) de rijke betekeniswereld met aandacht voor het element levensbeschouwing, de kracht van het woord en de strijd van de mens (p. 15-19),
- 6) leerimpulsen (p. 20-21).

Sylvain De Bleeckere

t
h
e

b
o
o
k

t
h
i
e
f

© 20th Century Fox, Brussel / Sylvain De Bleeckere, Hasselt - 2014

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Alleen voor strik pedagogische en didactische redenen mogen scholen en leerkrachten kopieën van de tekst maken mits bronvermelding.

Synopsis

Februari 1938, het besneeuwde Duitsland. De Dood neemt het woord. Hij heeft een bijzonder verhaal te vertellen over de negenjarige Liesel Meminger. Door de politieke omstandigheden moet het meisje haar moeder verlaten en verhuizen naar het gastgezin in het provinciestadje Molching, niet al te ver van de grootstad München. Liesels nieuwe ouders heten Hans en Rosa Hubermann. Ze hebben het niet breed en de kleine vergoeding als pleeggezin komt goed van pas. Hans en Rosa doen er alles aan om Liesel een tweede thuis te geven. Rosa houdt het huishouden recht en Hans helpt Liesel leren lezen. In de stad waar er op het marktplein boeken op de brandstapel worden gegooid, ontwikkelt Liesel haar passie voor het lezen van boeken. Ze redt boeken, ze wordt de 'boekendief'. De Joodse, jonge man Max stimuleert Liesel tot lezen én schrijven. Max is op de vlucht voor het racistische, antisemitische nazibewind en krijgt van Hans en Rosa een schuilplaats. Behalve Max, kent Liesel ook nog haar buurtjongen Rudy Steiner. Samen spelen ze voetbal, lopen ze en bewaren ze hun gemeenschappelijke afkeer voor Adolf Hitler als hun persoonlijk geheim. Tussen beiden groeit een mooie vriendschap die tot liefde kan uitgroeien. Uiteindelijk treedt de oorlog op als spelbreker. Max beslist zijn schuilplaats te verlaten omdat hij de Hubermanns niet langer in gevaar wil brengen. En tijdens een nachtelijke bomaanval op de stad krijgt de Hemelstraat de volle lading. Daarbij komen Hans en Rosa Hubermann om het leven, alsook Rudy. Liesel overleeft het en is weer weeskind. Het laatste woord is aan de Dood. Hij vertelt hoe Liesel een bekende schrijfster is geworden, dat ze meer dan negentig jaar heeft geleefd, dat ze is getrouwd en moeder van drie kinderen is geworden. Op haar sterfbed gingen, zo getuigt de Dood, haar laatste gedachten naar Hans en Rosa, haar broertje én naar Rudy.

t
h
e

b
o
o
k

t
h
i
e
f

Filmfiche

VS-Verenigd Koningrijk / 2013 / 131' / regie: Brian Percival / scenario: Michael Petroni naar de gelijknamige roman van Markus Zusak / productie: Karen Rosenfelt en Ken Blancato voor Twentieth Century Fox en SunSwept Entertainment / fotografie: Florian Ballhaus / montage: John Wilson / production designer: Simon Elliott / muziek: John Williams / vertolking: Hans Hubermann (Geoffrey Rush), Rosa Hubermann (Emily Watson), Liesel Meminger (Sohie Nélisse), Max Vandeburg (Ben Schnetzer), Rudy Steiner (Nico Liersch), Franz Deutscher (Levin Liam), Verteller/De Dood (Roger Allam), Liesels moeder (Heike Makatsch), Liesels broertje Werner (Julian Lehmann), Frau Heinrich (Kirsten Block), burgemeester Hermann (Rainer Bock), Ilsa Hermann (Barbara Auer).

Een film met een veelzijdige inslag

The Book Thief verschijnt als een **historische film**. Hij vertelt een verhaal dat zich eind jaren dertig van vorige eeuw en in de oorlogsjaren van de Tweede Wereldoorlog afspeelt in Duitsland. Binnen het genre van de historische film, is deze kostuumfilm tegelijkertijd **een coming-of-age film**: het opgroeiende meisje Liesel komt in dramatische omstandigheden terecht in de wereld van de volwassenen. Ze ontþopt zich als een tiener en op tal van momenten zelfs als een volwassen vrouw die haar eigen verantwoordelijkheid opneemt.

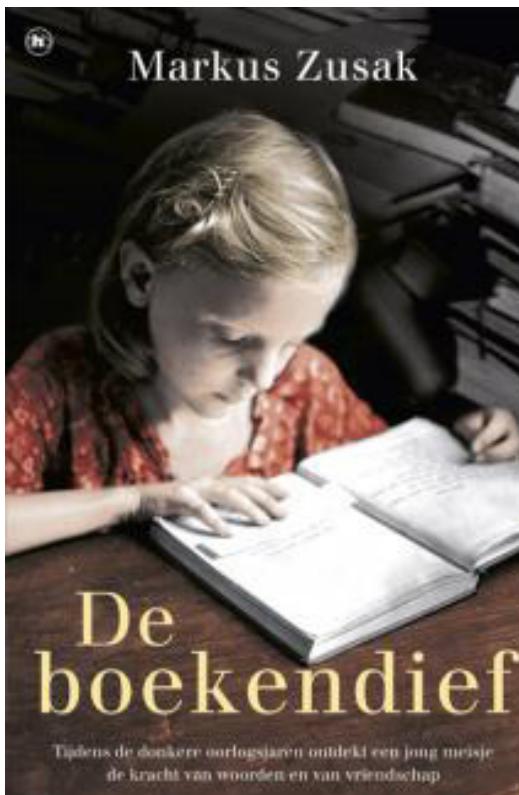
Door de combinatie van een historische film en een coming-of-age film is The Book Thief veel meer dan een kinderfilm. Het is veeleer een **gezinsfilm** die even boeiend is voor opgroeiende kinderen als voor volwassenen. De film kent verschillende uitgewerkte rollen voor de volwassenen: het echtpaar Hubermann, Max, Ilsa Hermann.

Binnen het genre van de historische film verwerft The Book Thief zich een eigen, unieke plaats in het subgenre van de **Holocaustfilm**. De film besteedt expliciet aandacht aan het historische fenomeen van de Holocaust. Hierdoor vervoegt The Book Thief de volgende films die dat gegeven vanuit het perspectief van een kind in beeld brengen: *Elle s'appelait Sarah/Sarah's Key* (2010) en *The Boy in the Striped Pyjamas* (2008). In de Sarah-film verschijnt het kleine, Joodse meisje echter ook als een volwassen vrouw. Dat gebeurt niet in The Book Thief waar Liesel ook geen Joodse, maar een Duitse is. In de Boy-film staat de vriendschap centraal tussen twee kleine jongens, de Duitse Bruno en de Joodse Shmuel die in een concentratiekamp verblijft. In The Book Thief ontstaat er een vriendschap tussen het kleine, Duitse meisje Liesel en de Joodse jongeman Max die ondergedoken leeft in het adoptiegezin van Liesel. Tot slot, is het vermeldenswaard dat in de volwassenfilm *The Reader* (2008), ook gedeeltelijk een Holocaustfilm, eveneens een direct relatie bestaat tussen de Holocaust en het lezen van boeken.

Voorts behoort de film ook nog tot het genre van **cultuurfilm**. De film bespeelt op een eigen, unieke wijze de waarde van de cultuur in de menselijke beschaving. De waarde van het boek en de leerschool van het lezen en schrijven kenmerken de film. In die zin heeft de film een universele spanwijdte.

Ten slotte, behoort de film ook nog tot **het genre van de levensbeschouwelijke film, soms ook spirituele film** genoemd. De onzichtbare verteller is namelijk het personage van de Dood. Zijn aanwezigheid brengt in de film een meditatieve sfeer die de jonge en volwassen toeschouwers aan het denken zet over de zin van het leven. Die meditatieve of reflectieve sfeer krijgt nog versterking via de boeken die Liesel leest en voorleest.

Boek en film

The Book Thief is de naam van een roman én een film. *The Book Thief* van regisseur Brian Percival is een romanverfilming. Ontelbare films zijn gebaseerd op een roman. Over verfilmde boeken zijn de meningen bijna altijd verdeeld: harde voorstanders van de roman wijzen de film af en daarnaast zijn er die de film verdedigen. Dergelijke discussies hebben niet veel zin omdat beide media hun eigenheid hebben. In het geval van *The Book Thief* zijn er heel wat redenen om de film zijn eigen bestaansrecht te gunnen naast de roman. Hierna volgt kort een vergelijking tussen roman en film zonder een waardeoordeel te vullen over welke de betere is.

In 2005 publiceerde de Australische auteur Markus Zusak (*1975) de roman *The Book Thief*. De roman groeide snel uit tot een internationale bestseller. De roman won heel wat prijzen onder andere de *Michael L. Printz Honor Book Prize* 2007 voor het best geschreven jeugdboek. De roman prikte op de gezaghebbende, internationale *The New York Times Best Sellers List* gedurende 230 weken. De roman is in het Nederlands vertaald onder de titel *De boekendief* (2011, 2013¹⁷), een uitgave van *The House of Books*, in een vertaling van AnneMarie Lodewijk.

In de roman en de film is het personage van de Dood de verteller. In de roman is die aanwezig in iedere regel daar de Dood alles van zijn perspectief vertelt. In de roman vallen de schrijver van de roman en de Dood eigenlijk samen. Dat is niet zo in de film. Het medium laat immers toe heel veel dingen te vertellen zonder dat daarvoor woorden nodig zijn. In de film komt het personage van de Dood als verteller negen keren tussen als verteller. De tussenkomsten zijn relatief kort en in voice-over (de stem in hoorbaar, het personage dat spreekt, is niet zichtbaar, op één korte uitzondering na bij de introductie van de zesde tussenkomst).

Wegens de beperkte duur van een speelfilm in het algemeen kent *The Book Thief* minder nevenpersonages dan in de roman. Een voorbeeld. In het boek maken Liesel en Rudy even deel uit van een jeugdbende die de hunger bestrijden door fruit te gaan stelen in de boomgaarden buiten de stad. Die verhaallijn komt niet voor in de film. Die concentreert zich volledig op de relatie tussen Liesel en Rudy. Beiden komen tegenover het personage Franz Deutscher te staan. De jonge Deutscher vertegenwoordigt in de film niet alleen door zijn naam, maar vooral door zijn gedrag de Duitse jeugd die fanatiek de regerende nazipartij van de Führer volgt. In diezelfde logica van de reductie van de nevenpersonages zijn Hans en Rosa Hubermann kinderloos in de film, terwijl ze in de roman twee uithuizige volwassen kinderen hebben, een jongen en een meisje.

Een ander onderscheid tussen film en roman zijn de talrijke toelichtingen bij de voorgeschiedenis van sommige personages. Dat geldt vooral voor het personage van de Jood Max. De roman schildert Max' achtergrond zeer uitvoerig. In de film blijft die afwezig. Die concentreert zich veel meer op het heden en dus op de relatie tussen Max en Liesel in het huis van de Hubermanns.

Een laatste onderscheid betreft de historische uitweidingen over Duitsland in de Tweede Wereldoorlog. De roman zoomt in op tal van gebeurtenissen die zich in het Duitsland van de Tweede Wereldoorlog afspelen, maar die in de film niet voorkomen. Ook hier kiest de film ervoor om de historische gebeurtenissen direct te enten op het verhaal van Liesel in Molching.

De kaart van Duitsland en de situering van Olching (rode pijl) nabij München.

Het fictieve Molching in roman en film is gebaseerd op het bestaande Olching.

De tussenkomsten van de Dood in de film :

- 1) In de proloog die begint met beelden van wolken en de introductie van de Dood die zichzelf voorstelt aan de toeschouwer.
- 2) Bij de introductie van het personage Max Vandeburg in Stuttgart die moet vluchten wegens het begin van de vervolging van de Joden in Duitsland (de historische Kristallnacht 9 – 10 november 1938 – zie verder).
- 3) Bij de aankondiging in de kranten van het begin van de Tweede Wereldoorlog, uitgeroepen door Adolf Hitler.
- 4) Max op straat terwijl iedereen in de schuilkelders is gevucht; hij bewondert de sterrenhemel.
- 5) Bij de beelden van wolken in de nacht waar zich de vliegtuigen met bommen bevinden; de bombardementen over Duitsland worden opgevoerd: de datum 'november 1942' verschijnt.
- 6) Bij het beeld van de lege Hemelstraat in de nacht met enkele een anonieme man op rug gezien, de figuur van de Dood, die het komende bombardement op de Hemelstraat introduceert.
- 7) Bij het beeld van Liesel die de dode Rudy kust.
- 8) Bij het beeld van de bewusteloze Liesel op de draagberrie .
- 9) In de epiloog vanaf het beeld van de kapotte accordeon die de oud geworden Liesel in haar huis bewaart onder glazen stolp.

Herinnering aan het Rijk van de Dood

Bij de introductie van "November 1942" zegt het personage van de Dood in de film het volgende: "Steeds meer bommen werden gegooid. Het is waarschijnlijk eerlijk te zeggen dat er wellicht niemand beter dan ik in staat was de Führer te dienen."

Eén van de sterkste kwaliteiten van *The Book Thief* is zeker de subtile manier waarop regisseur Brian Percival de impact van Hitlers politieke regime en oorlogsvoering evoceert via het dagelijkse leven van het gezin Hubermann in de *Himmelstrasse* van Molching, Duitsland. De weergave van die impact gebeurt crescendo en evolueert naar de verwoesting van de *Himmelstrasse* door het bombardement. De plek die voor Liesel midden in de oorlog toch enigszins een hemelse plaats was geworden, wordt uiteindelijk door 'het rijk van de Dood' onder de voet gelopen. Percival bouwt het crescendo op via een aantal lokale gebeurtenissen die telkens de grote geschiedenis op microschaal vertegenwoordigen.

Chronologische aanduidingen

Eerst zijn er de chronologische aanduidingen die op het doek verschijnen:

Februari 1938

Het begin van de film, de dood van Liesels broertje Werner en de aankomst van Liesel bij haar adoptie-ouders Hubermann te Molching.

November 1938

De historische Kristallnacht (zie verder) te Stuttgart met de introductie van het personage Max Vandeburg die moet vluchten naar de Hubermanns te Molching.

April 1939

De publieke en politieke viering van de verjaardag van Hitler in Molching met de boekverbranding.

December 1941

Oorlogswinter en 'ondergrondse' viering van Kerstmis door de Hubermanns, Liesel en Max.

November 1942

De aanhoudende en toenemende bombardementen.

Twee jaar later (1944)

De bezetting van Duitsland door de geallieerde troepen.

Het historische naziregime als ‘het rijk van de Dood’ komt in de film expliciet op de voorgrond via de typische vlaggen met het hakenkruis, Liesels uniform van de Hitler-Jugend — de jeugdbeweging die de nazi’s oprichtten om de kinderen en jongeren te indoctrineren in hun gedachtengoed, Hitlers boek *Mein Kampf* (zie verder), het zingen van nationalistische en racistische liederen van de nazi’s. Bovendien evoeert de film de volgende, historische gebeurtenissen in Hitlers Duitsland via het prisma van het stadje Molching.

Molching / Olching

30 januari 1933. Op die dag wordt Hitler Rijkskanselier benoemd. Hij en zijn NSDAP nemen van dan af de politieke, culturele en politieke macht over in alle Duitse steden en dorpen, ook in Molching. Het Duitse provinciestadje Molching uit *The Book Thief* (roman en film) is fictief. Er bestaat geen dorp of stad Molching in Duitsland. Dat betekent geenszins dat er geen realiteit steekt in en achter de naam. Auteur Markus Zusak heeft de keuze voor de naam Molching gebaseerd op de reële stad Olching. De stad ligt op circa 20 kilometer van München. In de periode waarin het verhaal zich afspeelt, bestond de bevolking vooral uit arbeiders en kleine zelfstandigen zoals Hans Hubermann. Hij heeft een eenmanszaak als huisschilder. Het was in de periode van de eerste democratische regering van Duitsland, de Weimar Republiek, een stad met een links bestuur.

De verwijzing naar het vrij progressieve, sociaal-democratische beleid van de pre-nazistische Duitsland gebeurt in de roman en de film via twee personages.

Het eerste is dat van de moeder van Liesel. Ze wordt als ‘een communiste’ aanzien wier leven wordt bedreigd door de opkomst van de nazipartij en die na als “verdwennen” wordt beschouwd. In dat detail steekt er een historische verwijzing naar het feit dat na 1933 heel wat regerende, linkse politici in Duitsland, ook in Olching, naar concentratiekampen (zie verder) werden afgevoerd.

Het tweede personage waarin ook nog een zinspeling is verwerkt van het voormalige, tolerantie en open stadsbestuur is het personage van Hans Hubermann zelf. Hij draagt zijn nauwelijks verholen antinazigezindheid over op Liesel. Tot slot is de luchtaanval op het fictieve Molching een verwijzing naar het luchtbombardement op Olching op 22 februari 1944 waarbij 22 burgers het leven verloren. In het fictieve Molching spelen zich de gebeurtenissen vooral af in de straat waar Hans en Rosa Hubermann wonen. De straat heeft een bijzondere naam: de Hemelstraat. Hiermee refereert auteur Zusak bewust naar de zogenaamde *Himmelstrasse* in het uitroeiingskamp Sobibor in Polen. Dat was de bijnaam van de honderd meter lange weg in het concentratiekamp, die rechtstreeks naar de gaskamers leidde. De naam werd door de kampleiders sarcastisch gebruikt.

De *Himmelstrasse* in het concentratiekamp Sobibor.

Foto:
[en.wikipedia.org / lemma Sobibor](https://en.wikipedia.org/wiki/Sobibor)

De boekverbranding

Liesel is de enige die na de rituele boekverbranding op het marktplein naar aanleiding van de verjaardag van Hitler, een boek 'reddt'.

Een van de spectaculaire scènes in de film vormt die van de boekverbranding op het marktplein van Molching ter viering van de verjaardag van Führer Hitler (30 april). De film wil hiermee terecht het bewind van Hitler verbinden met de boekverbrandingen in Duitsland. Die zijn gestart op 10 mei 1933, dus kort na de politieke machtsovername door Hitler. Via zijn propagandaminister Joseph Goebbels werden universiteiten, professoren en studenten, maar ook andere burgers opgeroepen om alle boeken van zogenaamd 'on-Duitse schrijvers', inclusief alle Joodse auteurs, in het openbaar te verbranden. Naar aanleiding van de 75ste herdenking van de eerste boekverbranding in 2008 te Berlijn, zie de Duitse president Horst Koehler: *"Wie boeken, films, theaterstukken of karikaturen probeert te verbieden, zit op het verkeerde pad."* (De Morgen, 10.05.2008) In de film verzetten Hans Hubermann en Liesel Meminger zich tegen het vernietigen van boeken.

Historische foto van de eerste boekverbranding door de nazi's op 10 mei 1933, Berlijn, Opernplatz.

the
book

book

the
book

Kristallnacht

De *Kristallnacht* (*The Night of the Broken Glass*) situeert zich in de nacht van 9 tot 10 november 1938. Op bevel van de hoogste nazi-instanties te Berlijn braken er in alle Duitse steden onder toezicht en toestemming van de Duitse politie opgezette demonstraties uit tegen Joodse burgers, hun huizen, hun handelszaken, hun synagogen. Zoals ook uit de film blijkt, werden ramen ingegooid ("nacht van gebroken glas") en mensen uit hun huizen gesleurd. Er werden ook Joden aangehouden en weggevoerd. Vandaar dat in de film Max dient te vluchten. Minstens 1000 synagogen werden in brand gestoken (dit gegeven komt niet in de film voor). De nazi-autoriteiten legden de schuld van de demonstraties bij de Joden zelf. De Kristallnacht was de start van de Holocaust. ([www.jewishvirtuallibrary.org , lemma Kristallnacht](http://www.jewishvirtuallibrary.org/lemma/Kristallnacht))

Joden naar concentratiekampen

In de film komen er enkele, belangrijke sequenties voor met Joodse burgers — volwassenen, jongeren, kinderen, ouderen, mannen, vrouwen — die door de straten van Molching worden weggeleid naar een concentratiekamp. De burgers van Molching zijn daar de zwijgende toeschouwers van, ook Hans Hubermann en Liesel Meminger die op zeker ogenblik reageren op wat ze zien gebeuren. Uit het boek weten we dat de Joden naar Dachau bij München werden gebracht. In de film wordt dit gegeven niet expliciet vermeld. Het fictieve Molching is echter gebaseerd op het bestaande Olching dat zich in vogelvlucht op nog geen 10 km van Dachau bevindt en op zo'n 17 kilometer van wat vandaag de gedenkplaats is geworden, het huidige KZ-Gedenkstätte Dachau. Dachau was het eerste, grote concentratiekamp dat de nazi's hebben gebouwd en het werd gebruikt vanaf 22 maart 1933, het jaar dat Hitler aan de macht in gekomen, tot 29 april 1945 toen het Amerikaanse leger het kamp bevrijdde, kortom het langst in werking gesteld concentratiekamp van nazi-Duitsland. Zoals hierboven is gezegd, steekt er in het boek en de film nog een indirecte verwijzing naar het concentratiekamp Sobibor (Polen) via de naam Himmelstrasse.

Logo van de website van het voormalige concentratiekamp Dachau, heden een 'KZ-Gedenkstätte'. Zie verder: www.kz-gedenkstaette-dachau.de

Stil verzet van burgers

Setfoto met het personage Hans Hubermann (Geoffry Rush): de aankomst van Liesel bij haar pleegouders. Samen met zijn vrouw Rosa, Liesel, Max en Rudy vertegenwoordigt Hans het stille verzet van de burger tegen het nazi-regime.

Hans weigert lid te worden van de opkomende nazipartij waardoor hij praktisch geen verfopdrachten meer krijgt. Af en toe kan hij nog wat werken voor Joodse winkeliers maar ook die klanten verdwijnen. Rosa probeert bij te springen door voor de rijkere burgerij de was en de strijk te doen. Niettegenstaande die moeilijkheden blijven Hans en Rosa een gastvrij gezin. Zij beschouwen Liesel, dochter van een communistisch echtpaar, als hun eigen dochter. Hans leert Liesel lezen. Zij ontwikkelt een passie voor boeken vooral wanneer ze ziet hoe in het stadje op de eerste verjaardag van Führer Hitler boeken op de brandstapel worden gegooid. Hans en Rosa nemen ook nog Max in hun huis op. Hij is een Joodse vluchteling. Zo iemand verbergen, is levensgevaarlijk. In de loop van de film ontpoppen Liesel en Rudy zich tot hevige anti-Hitler strijders. Als loper kiest Rudy openlijk voor de Olympische atleet Jesse Owens (zie volgende bladzijde). Rudy schildert zijn gezicht met opzet in het zwart, een verwijzing naar de zwarte Owens. Naar aanleiding van dat feit wordt zijn vader door een partijlid terecht gewezen. Hij moet zijn zoon beter opvoeden. Liesel en Rudy gaan op zeker ogenblik langs de rivier wandelen. Ver van de buitenwereld schreeuwen ze hun afkeer van Hitler en zijn regime uit door "Ik haat Hitler" te roepen.

the
book

the
book

Jesse Owens (1913-1980)

Historische foto van Jesse Owens. Bron: www.sportsinblackandwhite.com

In de film komen historische beelden (footage) voor van de echte Jesse Owens. Deze Afro-Amerikaanse atleet was dé ster van de Olympische zomerspelen 1936 te Berlin. Hij won er vier gouden medailles: de 100 meter, de 200 meter, het verspringen en de 4 maal 100 meter estafette. Hitler ergerde zich persoonlijk mateloos aan de Olympische prestatie van Owens. Afro-Amerikanen waren in zijn ogen een minderwaardig ras en konden daarom nooit betere sportmannen zijn dan de rasechte Duitsers. Jesse Owens bewees in het centrum van Hitlers machtscentrum, Berlijn, het tegendeel. In 1976 werd Owens opgenomen in de Olympische Orde wegens zijn strijd tegen racisme tijdens de Olympische zomerspelen van 1936. In 1984 werd er in Berlijn een straat nabij het Olym-

pisch Stadium naar hem genoemd: Jesse-Owens-Allee. Het boek én de film *The Book Thief* brengen via het personage van Rudy een vernieuwde hulde aan Jesse Owens.

Verhaallijn

De film *The Book Thief* volgt de verhaallijn van de gelijknamige roman; toch zijn er enkele markante, typisch-filmische verschillen. Zij geven een eigen kleur aan de filmische vertelling. Het betreft: de beeldende inclusie, de proloog en de epiloog, en het crescendo van de Dood.

De beeldende inclusie

De film opent en sluit het eigenlijke verhaal met een inclusie (een insluiting van het verhaal via een beeldmotief). Die inclusie staat helemaal in het teken van de wolken. De film opent met iemand die blijkbaar wandelt over de wolken. Het lijkt wel of de beelden genomen zijn vanuit een vliegtuig. Het vreemde is dat dit onzichtbare ‘vliegtuig’ een stem heeft en tot de toeschouwer spreekt:

Een simpel feit. Eén zekerheid. Je zal sterven. Wat je ook probeert, niemand leeft eeuwig. Het spijt me dat ik de pret bederf. Als het moment daar is, panikeer niet. Het helpt echt niet.

Hier is duidelijk het personage van de Dood aan het woord is. Hij beweegt zich voort op de wolken. Via de subjectieve camera — de camera neemt het standpunt in van het personage dat zelf niet zichtbaar is, de toeschouwer ziet dus wat het personage ziet — beweegt de Dood door de wolken heen alsof hij wil gaan landen. Dat gebeurt ook. De toeschouwer bevindt zich plots samen met het onzichtbare personage van de Dood in de trein waarmee de moeder van Liesel reist. Ze is op weg naar de adoptiedienst om haar twee kinderen af te staan. Het is Liesel die merkt dat haar klein broertje geruisloos gestorven is terwijl het rustte in de armen van de moeder.

Het beeld van de wolken komt nog voor bij de aankondiging van de bombardementen. Nu krijgt de Dood die zich boven de wolken beweegt, effectief het gezicht van vliegtuigen. Die komen niet echt in beeld, maar de suggestie is er. Boven de wolken werpen de bommenwerpers hun dodende projectielen naar beneden.

De laatste keer dat de wolken verschijnen, sluit de inclusie. Dat gebeurt helemaal op het einde van de film, namelijk na de beëindiging van de oorlog, meer bepaald na de scène met Max die Liesel komt opzoeken in de kleermakerswinkel Steiner. Ze omarmen elkaar. Daarna komt opnieuw het wolkendek in beeld. De Dood neemt opnieuw het woord:

Ik heb veel groot dingen gezien. Ik was aanwezig bij de grootste wereldrampen en ik heb gewerkt voor de ergste slechteriken. En ik heb ook de grootste wonderen aanschouwt. Maar het blijft zoals ik al heb gezegd: Niemand leeft eeuwig. Wanneer ik uiteindelijk kwam voor Liesel, voelde ik zelf een bijzonder genoegen bij de gedachte dat ze haar negentig jaar heel wijs had geleefd.

Deze laatste reflectie die de Dood inzet boven de wolken, eindigt bij het portret van de jonge Liesel die op een tafel staat in het interieur van de oude Liesel. Die komt zelf niet in beeld. Er zijn alleen interieurbeelden en de stem van de Dood die over het leven en het levenseinde van de oud geworden Liesel mediteert. De beelden zelf vormen de epiloog van de film. Kortom, de grote wolkeninclusie omvat de dood van Liesels broertje en die van de oud geworden Liesel.

De proloog en de epiloog

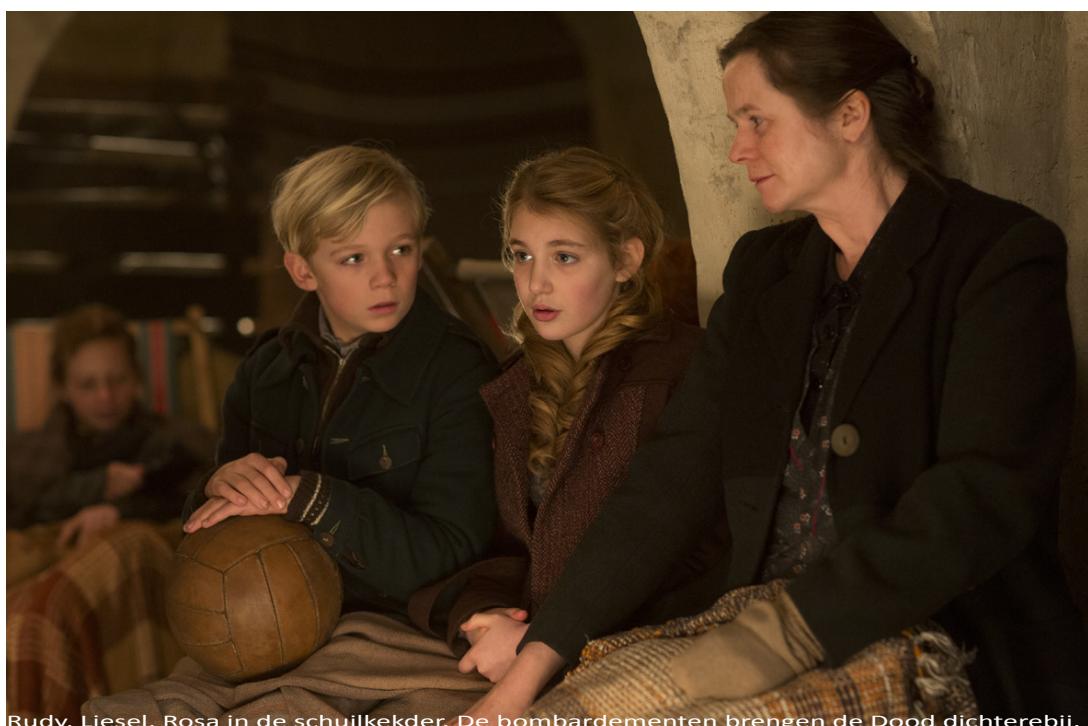
De filmt kent ook een proloog en een epiloog. De proloog is vrij kort: de neerdaling van de Dood voor de ziel van het overleden broertje van Liesel en de begrafenis van het broertje waar Liesel haar eerst boek 'steelt': het *Handboek van de doodgravers*. Dan opent het verhaal van Liesel met de scène van haar aankomst bij de Hubermanns.

De epiloog bestaat uit de interieurbeelden van het grote huis van de negentigjarige Liesel. De beelden tonen een glazen box met de kapotte accordeon van Hans, boeken op de kast, het boek dat ze van Max heeft gekregen en dan de foto's onder andere van Hans, Rosa, haar broertje en van haarzelf als het meisje dat in de *Himmelstrasse* is opgegroeid en waar ze 'de boekendief' is geworden.

Het crescendo van de Dood

Het eigenlijke verhaal dat het grootste deel van de filmtijd in beslag neemt, is crescendo opgebouwd naar de triomf van de Dood op het ritme van de gebeurtenissen van de Oorlog. De Dood komt altijd maar dichter bij, stap voor stap, tot het bombardement de *Himmelstrasse* in puin legt. Hans, Rosa, Rudy overlijden; Liesel verliest de mensen die het dichtst bij haar stonden. Liesel zelf overleeft de dodendans. Via haar krijgt het crescendo van de Dood een positieve boventoon: Liesel krijgt bescherming van de vrouw van de burgemeester, ze vindt Max terug en, zoals blijkt uit de epiloog, ze heeft een lang en rijk gevuld leven kunnen opbouwen als echtgenote, moeder en bekend geworden schrijfster.

Rudy, Liesel, Rosa in de schuilkekker. De bombardementen brengen de Dood dichterbij.

De veelzeggende betekeniswereld

De film opent voor de toeschouwer een rijke, veelzeggende betekeniswereld met vier componenten: levensbeschouwing, herinnering, woord en strijd.

Hans wordt verplicht om dienst te nemen in het leger als straf om op te komen voor een Joodse klant.

Levensbeschouwing

De hoofdverteller is het personage van de Dood. In de roman is die permanent aanwezig. In de film komt hij één keer als een nachtwandelaar op zijn rug in beeld. Daarnaast blijft hij onzichtbaar, maar wel hoorbaar. Hij opent en sluit af, en onderweg komt hij regelmatig tussen via de techniek van de voice-over, een typische verteltechniek in film. De stem van de Dood heeft een zeer mediterende, zachte klank. Ook de verstillende, bijna intimistische filmmuziek (piano, viool, orkest) van John Williams, waarvoor hij begin 2014 een Oscarnominatie kreeg, versterkt nog die beschouwende sfeer. Door de aanwezigheid van het Dood-personage krijgt de film een beschouwend karakter. Dat betekent niet dat de film geen actiescènes kent: de loopwedstrijd, de boekverbranding, de inbraak, de intimidatie op de brug, de inspectie van de kelder door de politie, de kanteling van het legervoertuig. Toch legt de stem van de Dood een beschouwend kleed over de filmbeelden. Het personage nodigt de toeschouwer uit hem daarin te volgen. We kunnen daarom ook spreken van een levensbeschouwelijke film.

the
book

the
book

Via de Dood mediteert de film over het leven van de mens dat altijd en overal sterfelijk is. Die levensbeschouwelijke kant komt door het wezen zelf van het personage. De Dood doodt zelf niemand, hij moet alleen maar toekijken en klaar staan om de ziel van de gestorvenen naar de hemel, boven de wolken, te brengen. Wat de ziel precies is en wat de hemel inhoudt, laten de roman en de film in het midden, of liever: open. Iedere toeschouwer kan dit gegeven voor zichzelf invullen. Het feit is dat de klemtouw ligt op het schouwen van wat de sterfelijke mensen doen. En om goed te kunnen schouwen, wil de Dood voor één keer niet het spoor van de doden volgen, maar dat van de levenden, in het bijzonder van één bijzonder iemand: het meisje Liesel.

De slotzin van het personage van de Dood luidt: *"Ik word gekweld door mensen."* Dat is de Nederlandse vertaling uit de roman. In het Engels en in film klinkt het als volgt: *"I'm haunted by humans."* Het Engelse 'haunt, haunted' duidt meestal op het rondspoken van een geest zoals in spookverhalen. 'A haunted house' is een spookhuis, een huis waarin een geest rondwaalt. Dat rondwaren, rondspoken, kan ook slaan op iets waaraan iemand voortdurend denkt, iets wat in iemands geest blijft rondhangen: een gedachte, een herinnering, een wensbeeld enzovoort. In het geval van *The Book Thief* blijkt dat het personage van de Dood voortdurend bezig is met na te denken over mensen ("humans"). Ze laten hem niet los. Dat komt niet zozeer omdat ze sterfelijk zijn en de Dood hun zielen moet gaan ophalen. Eigenlijk is de Dood gefascineerd door de levende mensen met Liesel als voorbeeld. Wat dat inhoudt, blijkt goed uit de beschouwing van de Dood bij de scène waarin Rudy komt te sterven.

De ziel van Rudy rolde zopas in mijn armen. In mijn job tref ik de mensen altijd aan op hun best en op hun slechts. Ik zie hun lelijkheid en hun schoonheid en ik vraag me af hoe dat ene wezen mens de twee tegelijk kan zijn.

Via de reflecties van het personage van de Dood willen Markus Zusak en in zijn spoor ook Brian Percival de toeschouwer laten nadenken over de mens. Dat gebeurt niet in het abstracte, maar in de spiegel van de geschiedenis van de mens, in het bijzonder in de spiegel van de gruwel van de Tweede Wereldoorlog die het slechtste in de mens naar boven heeft gebracht. Via Liesel, Hans en Rosa, wil de Dood aandacht vragen voor hen die ook in die harde, wrede omstandigheden toch trouw blijven aan het goede in de mens. Dat maakt mensen tot mensen, los van hun maatschappelijke positie. De film brengt via het portret van Liesel, Hans en Rosa, een hulde aan de gewone mensen. Ze beoefenen in de gegeven omstandigheden het goede. Wanneer mijnheer Lehmann, een echte Duitser, toch wordt aangehouden omdat zijn familie een Joodse achtergrond zou hebben, komt Hans tussen en zegt tegen de officier: *"Hij is een goede persoon, hij is een goed man."* Het mag niet baten, integendeel de autoriteiten zullen Hans hiervoor straffen. Wanneer Hans later aan tafel zit met Liesel en zich luidop afvraagt wat hun inspanningen om Max te verbergen hebben betekend, antwoordt Liesel hem: *"We waren gewoon mensen. Dat is wat mensen doen."* Hans repliceert: *"Liesel, je bent volwassen geworden."* *The Book Thief* is een beschouwing over de waarde van het leven van mensen die het goede ten koste van alles blijven beoefenen, zoals Liesel, Hans en Rosa uit de *Himmelstrasse* doen. Wellicht hebben zij de sleutel in handen tot wat de echte hemel kan inhouden?

Ode aan het woord

Liesel vertegenwoordigt de kracht van het geschreven woord in de cultuur van de mens.

Via Liesel ontwikkelt *The Book Thief* ook een mooie betekenislijn rond de taal. De insteek is de kracht en de macht van woorden. Die manifesteert zich in de boeken. Hier speelt de verwijzing naar de boekenverbranding onder de nazi's mee: een menselijke beschaving die boeken op een brandstapel gooit. Die beschaving komt tegenover die van Hans, Liesel, Max en in zekere zin ook Ilsa, te staan. Zij zweren samen tegen dergelijke barbaarse destructie.

De rode draad van dit verhaal bestaat uit de evolutie die Liesel doormaakt van het kind dat niet kan lezen en schrijven tot het meisje dat leert lezen om zo zelf ook schrijfster te worden. Mooie scènes die dit alles evoceren, zijn: de letterkelder die Hans inricht waar Liesel de nieuwe woorden schildert, Liesel die voorleest aan de doodzieke Max en aan de bange burgers in de schuilkelder, de prachtige bibliotheek van Ilsa, de burgemeestersvrouw.

Het sterkste en meest veelzeggende gegeven is echter het boek *Mein Kampf* van Hitler. Dit boek vormt de hoeksteen van het Hitlerregime dat heel Duitsland in beweging zet richting 'het rijk van de Dood'. Woorden zijn machtiger dan wapens. Ze doen wapens spreken of zwijgen. In het geval van Hitler doen zijn woorden een wereldbrand ontketenen. Hiertegenover staat de andere macht, de menselijke macht van woorden. Max schildert met verf van Hans de bladzijden van zijn exemplaar van *Mein Kampf* blanco. Hij verbrandt het boek niet, hij wist de woorden weg en schenkt het boek dat een schrift is geworden, aan Liesel met de opdracht zelf een verhaal te schrijven. Met de hulp van Hans die haar leert lezen én met de aansporing van Max overschrijft Liesel de dodende kracht van woorden, zoals beoefend door Hitler, met woorden die aan het menselijke leven kleur en warmte geven. Via die woorden die ze schrijft over de goede mensen die ze heeft leren kennen, overleeft Liesel ook het bombardement. Ze zat immers tijdens het bombardement te schrijven in haar schrift. De woorden hebben haar leven gered! Dit is wel de mooiste beeldspraak die de film uitwerkt.

the
book

the
book

the
book

De mens en zijn strijd

De film werkt nog meer dan de roman met de beeldspraak van de titel van Hitlers boek, *Mein Kampf*. De film verhaalt immers de strijd van enkele gewone mensen tegen ‘de grote strijd’ van Hitler. Die staat in het teken van de strijd van het edele, Duitse ras tegen alle andere, minderwaardige rassen, vooral dan tegen dat van de Joden. De film kleurt de strijd tegen de strijd van Hitler via Max, Liesel en Hans, én Rudy/Jesse Owens.

Max

De Joodse, jonge man Max draagt het boek *Mein Kampf* bij zich. In de kelder van de Hubermans overschildert hij het boek en schenkt het aan het Duitse meisje Liesel. Zij wil gepassioneerd leren lezen, woorden ontdekken en verzamelen om er zelf mee te kunnen schilderen. In het ‘Strijd-boek’ van Max wil ze haar herinneringen schilderen van haar leven, haar strijd die was begonnen met de dood van haar broertje en haar adoptie. Haar strijd is anti-Hitler. Waar diens woorden stonden, schrijft ze nu haar herinneringen op aan haar nieuwe ouders, Hans en Rosa, én de vreemde, vluchteling Max, evenals haar buurjongen Rudy die van haar houdt, maar dit niet durft te uiten. Die mensen hebben geholpen om ‘haar strijd’ tot een goed einde te brengen. “*Je bent volwassen geworden.*”, zegt haar adoptievader tegen Liesel.

Hans en Liesel

Hans en Liesel verzetten zich allebei tegen de boekenverbranding en ze verbergen Max in de kelder. Hans verzet zich op straat tegen de aanhouding van de Joodse burger Lehmann, een van zijn klantern, en Liesel gaat tussen de weggevoerde Joden lopen terwijl de anderen staan toe te kijken.

Rudy/Jesse Owens

The Book Thief plaatst de menselijke strijd tegen ‘de strijd (*Kampf*) van Hitler’ van in het begin van de film ook in een duidelijk historisch en politiek perspectief. Dat gebeurt via de historische beelden van Jesse Owens (zie hoger) met wie de jonge loper Rudy zich identificeert. Toen Owens vertrok naar Hitlers Berlijn om er deel te nemen aan de Olympische Spelen schreef hij:

In de jaren 1830 werden mijn voorvaderen als slaven per boot over de Atlantische Oceaan van Afrika naar Amerika gevoerd door mensen die vonden dat ze andere mensen konden bezitten. Ik ben aan boord gegaan om de Oceaan opnieuw over te steken en Adolf Hitler te bekampen.
(Geciteerd in de documentaire American Experience: Jesse Owens (2012) van Lawrence Grant, een productie van WGBH Educational Foundation)

Let op het werkwoord ‘bekampen’. In de film monteert Brian Percival historische beelden van de echte Jesse Owens tijdens de 100 meter van de Berlijnse Olympiade. Hitler zat toen toe te kijken en weigerde nadien, zoals het ceremonieel voorschreef, om Owens persoonlijk te feliciteren en de hand te schudden. Hij wilde geenszins samen op de foto met ‘een zwarte’. Hiermee ontmaskerde Owens op zijn eentje Hitlers racisme, iets waarover de kranten in de VS explicet hebben geschreven. In de film wil de kleine Rudy net zoals Owens het opnemen tegen Hitlers nazisme. Hij schildert zich zwart en roept samen met Liesel luid: “Ik haat Hitler”. De roman en de film brengen hulde aan al die gewone, anonieme mensen in Duitsland die zich via kleine acties tegen het regime hebben verzet. In hun strijd moesten ze zolang Hitler regeerde de duimen leggen, maar na de komst van de geallieerde troepen konden ze hun strijd tegen de strijd van Hitler omvormen tot een blijvende strijd voor de menselijkheid van de mens.

the
book

the
thief

De terugkeer uit het leger van Hans. Liesel verwelkomt haar stiefvader van wie ze heeft leren strijden. Hij heeft haar geholpen te strijden tegen haar verdriet en pijn door haar te leren lezen. Nadien strijden ze samen tegen de waarzin die zich meester heeft gemaakt van de hele samenleving. Ze strijden niet met wapens. Hun enig wapen is de taal dat tastbaar wordt in het boek. Max veroogt de strijd van Hans en Liesel. Hij spoort het meisje aan om haar eigen gedachten te verwoorden en zo de eerste stap te zetten om zelf te gaan schrijven. Daarin steekt al een grote overwinning op het regime dat het vrije denken en spreken van zijn burgers aan banden wilt leggen.

Leerimpulsen

Er zijn tal van mogelijkheden om na het zien van de film *The Book Thief* in schoolverband, te film te verwerken in zinvolle leerprocessen. Bij wijze van inspiratie volgen hier kort enkele mogelijkheden.

Boek en film

De film biedt de mogelijkheid om een leerproces uit te werken rond woord en beeld. Dat kan bijvoorbeeld door een groep van de leerlingen vooraf te vragen de roman te lezen terwijl de andere helft pas de roman na het zien van de film lezen. Dan is het boeiend om de twee groepen de tijd en de ruimte te geven om hun ervaringen voor te stellen aan elkaar. Vanuit die gegevens kan dan een leergesprek volgen over de gelijkenissen en de verschillen tussen roman en film.

Woorden verzamelen en ruilen

In een ander leerproces is het mogelijk om net zoals Liesel woorden te verzamelen. Geïnspireerd door haar voorbeeld in de film, kan de leerkracht de leerlingen uitnodigen om een verzameling van twintig woorden aan te leggen. Het zijn woorden die ze nog niet kenden of waar ze nog niet hadden bij stil gestaan. Het zijn woorden die ze vinden in het lezen van teksten die hen aanspreken (artikels, romans, verhalen, berichten). Bij ieder woord vermelden ze de bron waar ze het woord hebben gevonden. Daarna organiseert de leerkracht in de klas een ruilbeurs van woorden. Leerlingen krijgen de gelegenheid om woorden te ruilen. Uiteindelijk sluit iedere leerling zijn verzameling af, stelt ze voor op een A4 (of A3)-poster, waarna er in de klas zelf of ergens in de school een postertentoonstelling wordt opgebouwd.

Filmquiz

De leerlingen verdelen zich in kleinere groepen van drie à vier leden. Ieder kleine groep stelt een filmquiz op van tien vragen over de film *The Book Thief*. De leerkracht krijgt die vragen en kijkt of er geen dubbels in voorkomen. Daarna mag iedere groep om beurt de tien vragen stellen aan de andere groepen. Uiteindelijk zal moeten blijken welke groep wint.

Klein opstel

Omdat de film over woorden lezen en schrijven handelt, is het zeker een mooie opdracht om iedere leerling na de film te vragen een kort opstel van 1 A4-bladzijde te schrijven met als titel '*De boekendief Liesel*'. De opdracht bestaat erin de eigen visie te verwoorden over Liesel als boekendief. Het is dus zeker niet de bedoeling om gewoon het filmverhaal na te vertellen. De eigen visie primeert waarbij de leerling via het personage Liesel kan uitleggen hoe hij of zij het woord 'boekendief' heeft verstaan. Gaat het om een echte dief? In welke zin? Enzovoort!

the
book
thief